

Маріанна АДАМОВСЬКА,

orcid.org/0000-0002-7295-0182

аспірантка

Інституту педагогіки Національної академії правових наук України

(Київ, Україна) marianka_a@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ДИЗАЙНЕРСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНИХ (АРХІТЕКТУРНО-КРАЄЗНАВЧИХ) ПОДОРОЖЕЙ

У статті здійснено теоретичний і практичний аналіз архітектурно-краєзнавчих навчальних подорожей як ефективного педагогічного інструменту формування культурологічної компетентності студентів дизайнерських спеціальностей. Особлива увага приділяється іммерсивному навчанню, яке набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційних процесів і сучасних воєнних викликів, коли мистецька освіта має на меті не лише формування професійних умінь, а й сприяння збереженню культурної ідентичності та стійкості особистості. Окреслено значущість міждисциплінарного підходу, що інтегрує знання з культурології, мистецтвознавства, історії архітектури та дизайну, формуючи комплексні професійні компетентності. Міжкультурна взаємодія розглядається як важливий чинник розвитку толерантності, адаптивності й міжкультурної чутливості, що є необхідними якостями для успішної діяльності фахівця у сучасному глобалізованому світі. У контексті дослідження особливу увагу приділено концепції «аури» В. Беньяміна як категорії, що фіксує унікальність естетичного переживання, можливого лише за умов фізичної присутності в культурно-архітектурному просторі. Такий досвід не може бути повноцінно відтворений у межах аудиторного чи віртуального навчання. На основі досвіду українських мистецьких закладів проаналізовано ефективність навчальних екскурсій у процесі професійної підготовки дизайнерів. Доведено, що такі подорожі сприяють розвитку креативності, професійної інтуїції, здатності до міждисциплінарного аналізу та формуванню професійної самоідентифікації. Підкреслено унікальні переваги безпосереднього перебування в архітектурному середовищі, яке забезпечує глибокий емоційний та естетичний досвід, недоступний за умов традиційного навчання. Також наголошено, що подібні форми освітньої діяльності стимулюють формування так званих «м'яких навичок» (soft skills), необхідних для ефективної професійної реалізації у глобалізованому культурному контексті. Автор обґрунтовує доцільність системного впровадження архітектурно-краєзнавчих подорожей у практико-орієнтовану модель мистецької освіти України як чинника підготовки фахівців нового покоління, здатних ефективно працювати в міжнародному культурно-навчальному середовищі та створювати соціально значущий, естетично вивіреним дизайн.

Ключові слова: дизайн-освіта, культурологічна компетентність, іммерсивне навчання, архітектурно-краєзнавчі подорожі, sort skills, міждисциплінарність, міжкультурна чутливість, мистецька освіта.

Marianna ADAMOVSKA,

orcid.org/0000-0002-7295-0182

PhD Student

Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) marianka_a@ukr.net

DEVELOPING CULTURAL COMPETENCE AMONG DESIGN STUDENTS: THE POTENTIAL OF EDUCATIONAL ARCHITECTURAL AND REGIONAL HERITAGE TOURS

The article presents a theoretical and practical analysis of architectural and local history educational trips as an effective pedagogical tool for developing cultural competence among students of design specialities. Particular attention is given to immersive learning, which is becoming increasingly relevant in the context of European integration processes and current military challenges. In this context, art education aims not only to foster professional skills but also to contribute to the preservation of cultural identity and personal resilience. The significance of an interdisciplinary approach is outlined, integrating knowledge from cultural studies, art history, architectural history, and design to form comprehensive professional competencies. Intercultural interaction is considered a crucial factor in the development of tolerance, adaptability, and intercultural sensitivity – qualities essential for successful professional activity in today's

globalized world. The study pays special attention to Walter Benjamin's concept of the "aura" as a category that captures the uniqueness of aesthetic experience, possible only through physical presence in a cultural and architectural environment. Such an experience cannot be fully reproduced in traditional classroom or virtual learning settings. Based on the experience of Ukrainian art institutions, the effectiveness of educational excursions in the professional training of designers is analyzed. It is shown that such trips promote the development of creativity, professional intuition, the ability for interdisciplinary analysis, and the formation of professional self-identification. The unique advantages of direct engagement with architectural environments are emphasized, as they provide a profound emotional and aesthetic experience unavailable through traditional educational methods. The article also highlights that such forms of educational activity stimulate the development of so-called "soft skills," which are essential for effective professional implementation in a globalized cultural context. The author substantiates the necessity of systematically integrating architectural and local history trips into the practice-oriented model of art education in Ukraine. These trips are seen as a crucial factor in training a new generation of professionals capable of working effectively in international cultural environments and creating socially significant, aesthetically balanced design.

Key words: design education, cultural competence, immersive learning, architectural study trips, soft skills, interdisciplinarity, intercultural sensitivity, art education.

Аналіз досліджень. Роль навчальних подорожей як засобу формування професійних компетентностей дизайнерів розглядається у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема Л. М. Калініної, С. В. Алексєєвої, С. В. Семенюк, А. Лайя, К. Кана, У. Маддукса, А. Галінського тощо. Ці автори акцентують увагу на важливості міждисциплінарного підходу та імерсивного характеру подорожей для глибокого засвоєння знань та розвитку професійних навичок студентів. Калініна Л. розглядає культурологічну компетентність як складову соціальної компетентності, яка формується в умовах поліетнічного середовища на основі діалогу культур (Калініна, 2015). Алексєєва С. В. підкреслює, що для студентів дизайнерських спеціальностей культурологічна компетентність має охоплювати не лише знання про традиції та художні стилі різних народів, а й здатність оперувати культурними кодами візуальної мови та інтегрувати їх у дизайн інтер'єрів, комунікацій або предметного середовища (Алексєєва, 2018).

Зарубіжні дослідження У. Маддукса і А. Галінського підтверджують позитивний вплив іншопольованого середовища на креативність студентів-дизайнерів, акцентуючи увагу на впливі міжкультурного досвіду на розвиток креативності, нейропластичності та здатності до асоціативного мислення. Водночас педагогічний потенціал архітектурно-краєзнавчих навчальних практик у цьому контексті залишається недостатньо дослідженим і потребує подальшого теоретичного й емпіричного аналізу, особливо з огляду на їхній імерсивний та міждисциплінарний характер (Maddux & Galinsky, 2009).

Метою статті є аналіз педагогічного потенціалу архітектурно-краєзнавчих подорожей у формуванні професійних та особистісних компетентностей студентів-дизайнерів на основі теоретичних досліджень та реальних прикладів

практичного застосування. Особлива увага зосереджена на розвитку культурологічної компетентності у контексті євроінтеграційних викликів та збереження культурної ідентичності в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. В умовах цифровізації освіти важливим педагогічним орієнтиром стає імерсивність – глибоке занурення студентів у безпосередню взаємодію з об'єктом дослідження. У цьому контексті архітектурно-краєзнавчі подорожі виступають дієвою імерсивною практикою, що забезпечує не лише безпосередній контакт із культурними середовищами, а й комплексне багатоканальне сприйняття (візуальне, просторове, емоційне тощо). Такій досвід сприяє глибокому засвоєнню змісту навчального матеріалу й набуває ознак унікального освітнього переживання, яке неможливо відтворити в межах традиційної аудиторної роботи або віртуального моделювання.

У зв'язку з цим у сучасній мистецькій освіті зростає значущість інтегративних та експериментальних методів навчання. Серед них особливо вирізняються архітектурно-краєзнавчі подорожі як ефективний засіб формування у студентів-дизайнерів комплексу професійних компетентностей – від розвиненого зорового сприйняття до глибокого розуміння культурного контексту. Безпосередня взаємодія студентів з архітектурним середовищем історичних міст, занурення в локальні культурні традиції створюють унікальні умови для формування міждисциплінарного бачення, що відповідає сучасним педагогічним тенденціям.

У цьому аспекті доцільним видається звернення до поняття «аури» у трактуванні Вальтера Беньяміна, зокрема у контексті його роботи «Коротка історія фотографії» (Беньямін, 1931). Автор розглядає ауру як унікальний і неповторний досвід споглядання певного місця, ландшафту чи об'єкта, що виникає лише за умов їхньої фізичної

присутності. Саме це споглядання – як форма присутності – стає основою глибокого естетичного і культурного переживання. З огляду на це, архітектурно-краєзнавчі подорожі можуть розглядатися як практики, що відновлюють або підсилюють «ауратичний» досвід, зокрема там, де цифрові репрезентації (фотографії чи 3D-моделі) не здатні його передати. (Цей аспект «ауратичності» потребує окремого глибокого аналізу.)

Навчальні екскурсії до європейських міст виконують низку ключових функцій. По-перше, вони надають студентам змогу не просто побачити, а «споглядати» (у беньямінівському значенні цього слова) архітектурні шедеври та міський ландшафт, відчути їхню «ауру» – особливу атмосферу та унікальність, яку неможливо передати через фотографії або цифрові моделі. Лише «живе» сприйняття дає змогу по-справжньому осягнути масштаб, пропорції, фактуру матеріалів і конструктивні особливості споруд. По-друге, перебування в іншому культурному середовищі сприяє розширенню світогляду студентів та стимулює міжкультурне навчання. Набутий досвід суттєво впливає на розвиток креативності, естетичної чутливості й гнучкості мислення майбутніх дизайнерів. По-третє, навчальні подорожі поєднують кілька галузей знань – історію мистецтва, теорію архітектури, культурологію, дизайн – і створюють платформу для міждисциплінарного навчання.

Архітектурно-краєзнавчі поїздки сприяють розвитку візуальної та культурологічної компетентності студентів-дизайнерів. Візуальна компетентність дизайнера охоплює здатність сприймати й критично аналізувати візуальну інформацію, розуміти форму, колір, композицію, стильові особливості об'єктів. Для майбутніх дизайнерів надзвичайно важливо розвивати «дизайнерське бачення» – здатність розрізняти деталі та цілісність композиції одночасно, відчувати простір і матеріал. Практика свідчить, що таке зорове сприйняття найефективніше розвивається шляхом безпосереднього споглядання архітектурних та дизайнерських об'єктів у реальному середовищі, а не ілюстрацій чи екрану монітора. Під час виїзних занять студент, опинившись перед пам'яткою архітектури чи міським середовищем, має змогу особисто «прочитати» візуальну мову об'єкта – масштаб, ритм фасадів, колірну гаму, орнаментику, взаємозв'язок будівлі з оточенням тощо. Такий досвід сприяє формуванню візуальної грамотності, розвиває естетичне мислення та навички професійного аналізу творів архітектури і дизайну.

Культурологічна компетентність, у свою чергу, передбачає розуміння культурного контексту

та символічних значень, уміння інтерпретувати мистецтво та дизайн з урахуванням історичних, соціальних і національних контекстів. Дизайнер повинен усвідомлювати вплив культури на форму і функцію предметного середовища, розпізнавати відображення народних традицій чи історичних подій у відображенні художніх форм – орнаментах, архітектурних стилях, міському плануванні тощо. Навчальні подорожі до інших країн надають студентам унікальну можливість зануритися в іншокультурний простір, і тим самим підвищити рівень культурологічної компетентності: толерантності та міжкультурної чутливості. Відвідуючи різні європейські міста, студенти-дизайнери стикаються з іншим способом життя, мовою, поведінковими нормами, художніми традиціями. Таке безпосереднє зіткнення з іншими художніми системами та культурними кодами сприяє розвитку здатності студентів до порівняльного аналізу, рефлексії та критичного мислення в просторі культурного розмаїття – основ культурологічної компетентності фахівця сфері дизайну.

Це розширює культурний кругозір студентів, вчить бачити відмінності й спільні риси між культурами, сприяє толерантності та гнучкості мислення. Дослідження американських соціальних психологів Вільяма Маддакса (William Maddux) і Адама Галінського (Adam Galinsky) підтвердили, що перебування в іншій країні може збагатити творчу особистість (Maddux & Galinsky, 2009). Нові враження слугують джерелом натхнення, а зустріч з незнайомими звичаями дозволяє інакше осмислювати звичні явища під різним кутом. У результаті формується інтеркультурна компетентність дизайнера – здатність працювати з культурними кодами різних народів, що особливо важливо в умовах глобалізації світу та участі у міжнародних творчих проектах. Ще одне дослідження команди «Leung, Maddux, Galinsky & Chiu» підтвердило, що інтенсивний мультикультурний досвід співіснування з різними культурами сприяє підвищенню креативності зокрема у задачах на імпровізацію, асоціації, генерацію ідей (Leung, Maddux, Galinsky & Chiu, 2008).

Отже, архітектурно-мистецькі подорожі виступають потужним засобом розвитку візуального сприйняття та формування культурологічної компетентності. Ще з часів так званого «Гран-туру» (Grand Tour) – традиційної освітньої подорожі європейських митців і аристократів XVIII–XIX століть до культурних центрів Європи – було визнано, що особисте побачення з видатними пам'ятками архітектури має незамінний освітній ефект. Сучасні дослідження підтверджують, що

виїзні заняття сприяють ефективному засвоєнню теоретичних знань: побачивши історичну споруду на власні очі, студент краще опанує матеріал з історії архітектури, ніж під час звичайної лекції. За спостереженнями викладачів Арт академії сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі та Мистецького коледжу імені Сальвадора Далі безпосереднє знайомство з архітектурними об'єктами Європи в процесі навчальних турів (2022–2025 н. р.) допомагає студентам зрозуміти масштаб реальних споруд, відчутти фактуру матеріалів і структуру простору. Жодні креслення, фотографії чи навіть технології віртуальної реальності не здатні повністю передати ці характеристики – тільки польовий досвід може забезпечити глибоке розуміння об'єкта та значно покращує зорове сприйняття. Перебуваючи у реальному архітектурному середовищі, студенти вчаться спостерігати й «читати» міський простір: співвідносити будівлі з масштабом людського тіла, помічати гармонію або контраст між старою і новою забудовою, аналізувати композицію площі чи вулиці.

Таким чином, навчальні подорожі сприяють розвитку естетичного мислення, формують здатність сприймати красу, відчувати велич піднесеного, його інтенцію до трансцендентного і оцінювати художню якість середовища. Під час екскурсій студенти-дизайнери набувають досвіду естетичних переживань: захоплюються величчю готичних соборів, зачаровуються бароковою розкішню палацу і перебувають під впливом раціональної досконалої, функціонально структурованої архітектури модерну. Ці емоційні переживання впливають на подальший творчий розвиток і формування власного стилю майбутніх дизайнерів, сприяють розвитку естетичного смаку. Візуальні образи, побачені в різних містах, збагачують внутрішній «банк ідей» дизайнера. У майбутньому, працюючи над власними проектами, студент може інтуїтивно звертатися до архітектурних рішень, які вразили кольоровими гами або декоративними мотивами під час навчальних подорожей, адаптуючи їх до нового контексту. Таким чином накопичується візуальний досвід, який є ключовою складовою професійної компетентності у сфері дизайну.

Навчальні подорожі сприяють формуванню креативного мислення. Вихід за межі звичного оточення стимулює психіку до нестандартного мислення: студенти залишають «зони комфорту», стикаються з новими викликами та ситуаціями, що активізує процес генерації нових нестандартних ідей. Психологи У. Маддукс та А. Галінський стверджують, що перебування в новому культурному

середовищі підвищує нейропластичність та асоціативне мислення, що безпосередньо пов'язано з творчими здібностями (Maddux & Galinsky, 2009). Згідно з дослідженнями цих науковців, люди, які певний час прожили або навчалися за кордоном, демонструють вищі показники креативності та здатності до вирішення проблем нестандартним шляхом. Це пов'язане з тим, що занурення в іншу культуру формує вміння бачити багатозначність і відносність соціальних явищ: те, що є нормою в одній країні, може мати протилежне значення в іншій. Така гнучкість мислення є основою творчого підходу в дизайні. І хоча короткотермінові навчальні тури не рівнозначні тривалому проживанню за кордоном, вони все ж дають потужний імпульс креативності – студенти повертаються з подорожей сповнені нових ідей, образів і сюжетів для майбутніх проектів.

Одним із важливих ефектів навчальних турів є розвиток професійної мотивації та самоідентифікації студентів. У процесі подорожі, спілкуючись між собою та з викладачами у неформальній обстановці, студенти краще усвідомлюють свої професійні цілі. Колективні поїздки сприяють формуванню навичок роботи у команді, налагодженню творчих контактів, умінню спільно обговорювати побачене.

Практика засвідчує, що після відвідання відомих дизайнерських студій, музеїв чи архітектурних пам'яток багато студентів відчують новий приплив ентузіазму до навчання та обраної професії.

Освітній потенціал подорожей також проявляється у розвитку адаптивності та навичок вирішення організаційних питань: молодь вчиться планувати маршрут, орієнтуватися у новому незнайомому середовищі, спілкуватися іноземною мовою. Ці так звані «м'які навички» (soft skills) мають важливе значення у майбутній професійній діяльності дизайнера, яка часто передбачає співпрацю з клієнтами та партнерами з різних країн. За результатами опитувань, більшість студентів зазначають, що навчальні подорожі не лише розширюють знання, а й приносять задоволення та зміцнюють упевненість у власних силах. Поєднання пізнавального досвіду з яскравими туристичними враженнями робить навчання максимально ефективним. Як наслідок, зростає мотивація до подальшого саморозвитку у сфері дизайну.

Архітектурні екскурсії для студентів-дизайнерів є прикладом інтердисциплінарної навчальної практики, де поєднуються знання з різних галузей. Підготовка до поїздки стимулює вивчення

історичного контексту міст, спонукає до осмисленого ознайомлення з творчістю видатних митців та архітекторів, роботи яких студенти зможуть згодом побачити наживо. Вже на цьому етапі активізується пізнавально-пошукова діяльність у галузі культури та мистецтва. Безпосередньо під час самого навчального туру відбувається синтез знань: розглядаючи, наприклад, готичний собор, студенти можуть обговорювати як архітектурні особливості споруди (архітектура), так і її художнє оздоблення (мистецтвознавство), і культурні смисли (культурологія), і естетичну цінність (естетика). Викладачі відзначають, що такі екскурсії часто спричиняють міждисциплінарні дискусії – студенти ставлять питання, які виходять за межі одного предмета, прагнучи до комплексного розуміння явищ. Такий підхід сприяє цілісному засвоєнню матеріалу та формуванню здатності аналізувати проблему у різних ракурсах.

Інтердисциплінарність виявляється і в практичній діяльності: під час подорожей студенти виконують різнопланові завдання. Ефективним є метод ведення польового щоденника або скетчу: студент замальовує архітектурні деталі, робить нотатки про враження, записує важливі факти, почуті під час екскурсій. Такі завдання поєднують художню практику (рисунок) з аналітичним осмисленням (критика, історія). Іншою поширеною практикою є підготовка мультимедійної презентації або блогу про поїздку, що вимагає застосування як дизайнерських, так і вмінь письмової комунікації. Таким чином, одна навчальна подорож залучає студентів до різних типів діяльності, роблячи освітній процес багатограним і глибоким.

Як зауважують А. Лай і К. Кан у своїй концепції «педагогіки подорожей», мандри слід розглядати як невід’ємну складову освітнього процесу, що доповнює формальне навчання та сприяє професійному становленню майбутніх архітекторів і дизайнерів (Лай & Кан, 2020). Основна мета інтердисциплінарного підходу полягає у формуванні широкої ерудиції студентів і здатності інтегрувати знання з різних сфер, що є життєво важливим для створення глибокого, культурно насиченого дизайнерського продукту.

Культурологічна компетентність студентів-дизайнерів формується як інтегрований особис-

тисний результат засвоєння знань про культуру, її історичні форми, символи, цінності та поведінкові моделі. Вона передбачає вміння інтерпретувати культурні явища, розуміти культурний контекст дизайну, а також усвідомлювати значення культурної спадщини у професійній діяльності.

Архітектурно-краєзнавчі подорожі, під час яких студенти безпосередньо взаємодіють із культурними ландшафтами Європи, є потужним засобом розвитку культурологічної компетентності через імерсивне навчання, міжкультурну взаємодію та рефлексивне осмислення побаченого.

Висновок. Таким чином, архітектурно-краєзнавчі навчальні подорожі виступають дієвим інструментом формування професійних і особистісних компетентностей студентів-дизайнерів у сучасній мистецькій освіті. Вони забезпечують унікальну можливість імерсивного навчання, що передбачає безпосереднє переживання культурного простору, активну взаємодію з архітектурною спадщиною, а також інтерпретацію візуальних і символічних кодів середовища. Такий досвід не лише сприяє розвитку візуальної грамотності та естетичного мислення, а й формує глибше розуміння культурного контексту, що є основою культурологічної компетентності дизайнера. Подорожі дозволяють студентам виходити за межі традиційних навчальних форматів, розвивати міжкультурну чутливість, підвищувати креативність, адаптивність і здатність до асоціативного мислення.

Крім того, освітні подорожі стимулюють професійну мотивацію, сприяють розвитку рефлексивного мислення, усвідомлення власної ідентичності та професійного самовизначення майбутніх фахівців. Усі ці аспекти набувають особливої ваги в умовах сучасних викликів, з якими стикається сучасна мистецька освіта в Україні, зокрема – у світлі збереження культурної ідентичності та стійкості в умовах воєнного стану. Враховуючи міждисциплінарну природу таких подорожей, які інтегрують знання з архітектури, культурології, історії мистецтва, дизайну та комунікації, доцільним є їхнє системне впровадження в освітній процес. Саме така форма навчання відповідає сучасним потребам підготовки дизайнерів, здатних працювати в глобальному культурному середовищі та створювати змістовний, естетично вивірений, соціально значущий дизайн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева С. В. *Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар’єри: теорія і практика* : монографія. Київ : Міленіум, 2018. 484 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Benjamin W. *Kleine Geschichte der Photographie* [Мала історія фотографії]. Berlin : Literarische Welt, 1931. (нім. мовою). URL: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Benjamin_Kleine_Geschichte_der_Phographie.pdf (дата звернення: 04.04.2025).

3. Калініна Л. М. Розвиток соціальної компетентності учнівської молоді як змістова компонента навчання керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Проблеми сучасного підручника*. 2015. Вип. 15(1). С. 254–267. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15(1)_29) (дата звернення: 04.04.2025).
4. Пришляк О. Ю. *Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: теоретичний контекст* : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 556 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/23568> (дата звернення: 10.04.2025).
5. Лай А. Критичний туризм як педагогіка художньої освіти за кордоном. *Дослідження художньої освіти*. 2020. Т. 61, № 2. С. 142–154. DOI: <https://doi.org/10.1080/00393541.2020.1738176> (дата звернення: 04.04.2025).
6. Leung A. K.-y., Maddux W. W., Galinsky A. D., Chiu C. Multicultural experience enhances creativity: The when and how. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2008. Vol. 63, № 3. P. 169–181.
7. Maddux W. W., Galinsky A. D. Cultural borders and mental barriers: The relationship between living abroad and creativity. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2009. Vol. 96, № 5. P. 1047–1061. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0014861> (дата звернення: 04.04.2025).

REFERENCES

1. Aliksieieva S. V. (2018) *Pidhotovka maibutnikh dyzaineriv do rozvytku profesiinoi kariery: teoriia i praktyka* [Preparation of future designers for the development of a professional career: theory and practice]. Milenium. 484 p. [in Ukrainian].
2. Benjamin W. (1931) *Kleine Geschichte der Photographie* [A small history of photography]. Literarische Welt. [in German].
3. Kalinina L. M. (2015) *Rozvytok sotsialnoi kompetentnosti uchnivskoi molodi yak zmistova komponenta navchannia kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [Development of social competence of school youth as a substantive component of training leaders of general educational institutions]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 15(1), 254–267. [in Ukrainian].
4. Pryshliak O. Yu. (2021) *Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii: teoretychnyi kontekst* [Formation of intercultural competence of future specialists of socio-economic professions: theoretical context]. Osadtsia Yu. V. (Ed.). 556 p. [in Ukrainian].
5. Lai A. (2020) *Krytychnyi turizm yak pedahohika khudozhnoi osvity za kordonom* [Critical tourism as pedagogy of art education abroad]. *Doslidzhennia khudozhnoi osvity*, 61(2), 142–154. <https://doi.org/10.1080/00393541.2020.1738176> [in Ukrainian].
6. Leung A. K.-y., Maddux W. W., Galinsky A. D., Chiu C. (2008) Multicultural experience enhances creativity: The when and how. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 169–181.
7. Maddux W. W., Galinsky A. D. (2009) Cultural borders and mental barriers: The relationship between living abroad and creativity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1047–1061. <https://doi.org/10.1037/a0014861>